

POČÁTEK EPISKOPÁTU LITOMYŠLSKÉHO BISKUPA JANA IV. ŽELEZNÉHO A TYPOLOGIE JEHO PEČETÍ

Oldřich PAKOSTA

Litomyšlský biskup Jan IV., řečený Železný, byl vedle biskupů Jana ze Středy a Alberta ze Šternberka jednou z nejvýznamnějších osobností na litomyšlském biskupském stolci. O počátku episkopátu tohoto biskupa vedou historikové dlouholetý spor, který se nezdařilo do současnosti spolehlivě vyřešit.

Tomáš Pešina z Čechorodu je autorem myšlenky o episkopátu jakéhosi Jana v letech 1388 - 1391.¹ Václav Vladivoj Tomek zmiňuje k roku 1388 Jana, zvolence litomyšlského ("*Johanco electus Lutomyssensis*").² První historik města Litomyšle František Jelínek³ a později i August Sedláček⁴ převzali informaci o existenci jakéhosi biskupa Jana v letech 1388 - 1391 a ovlivnili tak další generaci historiků. Z nich kupř. Gustav Friedrich, vycházející z prací uvedených regionálních historiků, ale i z prací Eubelovy a Gamsovy, zmiňuje v letech 1388 - 1391 na litomyšlském biskupském stolci Jana IV. Železného Václava a v letech 1392 - 1418 Jana V. Bucka z Prahy.⁵ Naproti tomu ale Zdeněk Nejedlý uvedl, že starší autoři vycházeli z jedné listiny z roku 1421, v níž se o Janu Železném praví: "*Johannes episcopus Olomucensis triginta annis proxime praeteritis quibus praefuit ecclesiae Lutomyssensis et demum ecclesiae Olomucensi*".⁶ Při rozboru textu Zdeněk Nejedlý zpochybnil hypotézu o určení data 1391 jako počátku Janova litomyšlského episkopátu, když říká: "*Počítáno 30 let dozadu dostaneme ovšem rok 1391 a ne rok*

- 1) Z. Nejedlý, Dějiny města Litomyšle a okolí, díl I., Dějiny kláštera a biskupství litomyšlského (do r. 1421), Litomyšl 1903, str. 185.
- 2) V. V. Tomek, Dějepis města Prahy V., str. 48.
- 3) F. Jelínek, Hystorye města Litomyšle, díl první, Litomyšl 1838, str. 206 - 208.
- 4) A. Sedláček, Hrady, zámky a tvrze Království českého, díl první, Praha 1882, str. 5.
- 5) G. Friedrich, Rukověť křesťanské chronologie, Praha 1934, str. 241.
- 6) Z. Nejedlý, Dějiny ..., 1903, str. 185, pozn. 2.

1388, avšak takové udání "třicet let" je příliš summární, než aby se mohlo jím datum určit na rok. Sluší také připomenout, že kdyby byl Jan Železný skutečně nastoupil 1388, byl by v Litomyšli biskupoval právě 30 let (1388 - 1418).⁷ Spor o počátek episkopátu biskupa Jana Železného vedou - jak zmíněno - i současní historikové. Zatímco například Jaroslav Eršil a Jiří Pražák hovoří o Janu Železném jako o biskupovi v pořadí V. toho jména,⁸ pak Zdeňka Hledíková považuje za počátek episkopátu Jana Železného (IV.) rok 1388,⁹ a ztotožňuje se tak s názory mj. Z. Nejedlého, F.M. Bartoše, Fr. Hoffmanna, J. Kurky a P.R. Pokorného. Zdeňka Hledíková ve studii o vizitaci biskupa Jana IV. uvádí,¹⁰ že univ. prof. Ivan Hlaváček "ve svém díle "Das Urkunden - und Kanzleiwesen des böhmischen und römischen Königs Wenzel",¹¹ s odvoláním na Tadrů (a tím i na Tomka), nespojuje elekta Jana z roku 1388 s Janem Železným, nýbrž považuje jej za jeho předchůdce. Vyřešit alespoň částečně tento problém nabízejí poznatky z oboru, a to díky popisům pečeti v díle univ. prof. Jindřicha Šebánka "Archivy zrušených klášterů moravských a slezských".¹² V této práci podoby inventáře je pod číslem 982 evidována listina papeže Bonifáce IX. z 21. září 1390, kterou povoluje litomyšlskému biskupovi Janovi přenést augustiniánský klášter, ležící u Lanškrouna, k inkorporovanému farnímu kostelu v Lanškrouně.¹³ Z papežské listiny pochopitelně nepoznáme, o kterého biskupa Jana se jednalo (srv. "Venerabili fratri Johanni episcopo Luthomislensi..."),¹⁴ podstatné však je, který biskup Jan z titulu příjemce písemnosti na tuto bulu reagoval, neboť byla určena výhradně a jednoznačně pouze jeho osobě. Byl jím, což potvrzuje i přivěšená pečeť, v roce 1393 biskup Jan Železný.¹⁵ Badatele může případně zmást ne příliš přesný popis pečetního pole, resp. blason erbů provedený prof. Šebánkem, neboť přisoudil všem čtyřem polím čtvrceného

7) Tamtéž.

8) L. Eršil - J. Pražák, Archiv pražské metropolitní kapituly, I., katalog listin a listů z doby předhusitské (-1419), Praha 1956, str. 298 (s odkazy na přísl. kat. č.).

9) Z. Hledíková, Litomyšlský biskup Jan IV. a jeho vizitace. In: Studie o rukopisech, XXI, Praha 1982, str. 117. Autorka uvádí: "Jelikož prameny, které máme k dispozici, existenci dvou Janů nemohou jednoznačně prokázat (ale ani vyvrátit), nezbyvá, než vzdát se konečně platného řešení a spokojit se s přijetím pravděpodobnější hypotézy, že roku 1388 nastoupil na litomyšlský biskupský stolec ten biskup, který se roku 1418 stal biskupem olomouckým, získal si přídomek Železný a který se v Granum catalogi označuje svým původem "z Prahy"."

10) Tamtéž, str. 129, pozn. 38).

11) I. Hlaváček, Das Urkunden - und Kanzleiwesen des böhmischen und römischen Königs Wenzel, Stuttgart 1970.

12) J. Šebánek, Archivy zrušených klášterů moravských a slezských, I, inventář pergamenů z let 1078 - 1471, Brno 1932.

13) Listina uložena v Moravském zemském archivu v Brně, fond Augustiniáni Olomouc, sign. G 18.

14) Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. Urkundensammlung zur Geschichte Mährens. Fünftehnter Band (1207 - 1408), Brno 1903, č. 309, str. 271 - 272.

15) J. Šebánek, Archivy ..., 1932, č. 1001, č. 1002. Orig. uložen v Moravském zemském archivu v Brně, fond Augustiniáni Olomouc, sign. G 18.

španělského štítu erbovní figuru litomyšlské diecéze, tj. heroltský kříž. Zmýlit se mohl poměrně snadno, neboť osobní erb biskupa Jana Železného (tj. břevno na polceném štítě) se heroltskému kříži skutečně podobá. Při pozorném prohlédnutí pečeti je však rozdíl mezi figurami v 1. a 4. poli a v 2. a 3. poli čtvrceného štítu naprosto patrný. Dříve, než učiním z uvedeného závěr, dovoluji si ověřit správnost datace papežské buly, neboť Zdeněk Nejedlý klade datum jejího vydání až na 21. září 1391.¹⁶ V datační formulí listiny čteme: "Datum Rome apud sanctum Petrum, XI. Kln. octobris, pontificatus nostri anno primo."¹⁷ Při převodu římského způsobu datování datum 21. září odpovídá (v tom se ostatně všechny zdroje informací shodují). Je proto nutné určit správný rok. Bonifác IX. (vlastním jménem Petrus Tomacellus) byl zvolen římským papežem 2. listopadu 1389 a posvěcen (korunován) 9. listopadu téhož roku.¹⁸ V datační formulí jasně stojí "pontifikátu našeho roku prvního". Lze proto potvrdit správnost datování listiny jak v CDM, tak u prof. J. Šebánka. Nejedlého údaj je nesprávný. Správné chronologické zařazení listiny zní - 21. září 1390. Z uvedeného lze učinit závěr, že biskup Jan Železný (jako biskup čtvrtý v pořadí toho jména) byl v každém případě litomyšlským biskupem (nikoli zvolencem) nejméně již 21. září 1390, což může vyvrátit teorii o episkopátu jiného Jana, který by dlel na biskupském stolci ještě v roce 1391.

Litomyšlský biskup Jan IV. Železný (biskupem v letech 1388 - 1418) užíval během svého episkopátu nejméně čtyři typy pečeti. Jednalo se o pečeť velkou (tj. hlavní s největší právní průkazností), dále o dva typy pečeti menších, a to o typ hagiografický a erbovní a posléze o typ pečeti sekretní (tj. výslovně osobní), užívaný jako contrasigillum.

Užití velké pečeti lze doložit až na sklonku Janova litomyšlského episkopátu, a to k roku 1413.¹⁹ Z ikonografického hlediska se jedná o kombinovaný typ pečeti, a to portrétní - adorační a hagiografický s mariánskou tematikou. Na tomto místě je nutné upozornit na skutečnost, jak často se objevuje mariánský motiv na pečetích litomyšlských biskupů. A to na pečetích velkých (srv. u biskupů Alberta ze Šternberka a Jana Železného), na pečetích menších (srv. u biskupů výše uvedených) i na pečetích sekretních (srv. u biskupů Jana ze Středy, Alberta ze Šternberka a Jana Soběslava). Zatímco v případě velkých pečeti pražských arcibiskupů, olomouckých a vratislavských biskupů se objevuje motiv pečeti portrétní - pontifikální a na pečetích menších těchto prelátů převažuje motiv svatováclavský, je časté užití mariánského motivu na pečetích litomyšlských biskupů v naší církevní (biskupské) sfragistice jistou anomálií. Vysvětlení je však poměrně snadné. Litomyšlská diecéze, založená v roce 1344, převzala uctívání mariánského kultu od premonstrátského kláštera v Litomyšli, z něhož vzešla. Dlužno uvést, že Panně Marii byla zasvěcena litomyšlská biskupská katedrála a navíc je

16) Z. Nejedlý, Dějiny ..., 1903, str. 189.

17) Srv. CDM XV, str. 272.

18) G. Friedrich, Rukověť ..., 1934, str. 234.

19) Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond Archiv města Litomyšle, odd. Ia - listiny, inv.č. 33.

